

MASHRAB G'AZALLARIDA ILOHIY ISHQ, TASAVVUF G'OYALARI

Tojamatova Sarvinoz Rustambek qizi¹, Abduhoshimov

Abdunozim²

¹Andijon davlat universiteti filologiya (o'zbek tili) fakulteti III bosqich talabasi, ²Andijon davlat universiteti Ijtimoiy-iqtisodiyot fakulteti, IV bosqich talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5716610>

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 05-noyabr 2021
Ma'qullandi: 10- noyabr 2021
Chop etildi: 15- noyabr 2021

KALIT SO'ZLAR

Ushbu maqolada Boborahim Mashrab g'azallaridagi tasavvufiy g'oyalar talqini haqida so'z boradi.

ANNOTATSIYA

Mashrab lirikasi, Mashrab g'azallarining g'oyaviy –badiiy xususiyatlari, ilohiy ishq, tasavvuf, tasavvufiy g'oyalar aks etgan g'azallari

Mashrab dunyoviy ishq, hayotiy muhabbat mavzularida zamonasining ajoyib g'azallarini, o'ynoqi, sho'x lirikasini, oshiq va ma'shuqalarning kayfiyatiga qarab goh xushnud, goh g'amgin taronalarni o'ziga xos mahorat bilan yaratib qoldirgan shoirdir. O'zining lirik dunyosi, falsafiy qarashlari, ayniqsa, "yor" timsoliga erishish yo'lidagi g'azallari bilan elga tanilgan she'rlari hofiz tillarida jo'r bo'lgan, shu bilan birga, oddiy yupun xalqning ohu-zorlarini o'z she'rlarida faryod bilan kuylagan Mashrabning ijodini faqat tasavvuf ilmi bilan bog'lash uni faqat yaratganning ruhiga erishish yo'lidagi g'azallar sohibi deb baholash unchalik to'g'ri emas. Keying yillarda chop etilgan adabiyotlarda Mashrabni ilohiy ishq kuychisi, qalandarlik kasbini o'ziga singdirgan avliyo, tariqat targ'ibotchisi degan talqinlarga duch kelamiz. Aslida bu iste'dod egasini ijodi

ummoniga sog'lom ko'z bilan qarajak, unda go'zallikning, yorug'likning, haqiqatning birdan-bir sababchisi yaratuvchi Alloh ekanligini tan olish bilan birga shoir ijodida u yashagan davrning ijtimoiy-siyosiy-ma'naviy voqealari o'zining realistik inik'osini topa olgan. Shoir o'z she'rlarida haqsizlik, zulmatdan zorlanadi. Qashshoqlar holidan qayg'uradi, shu bilan birga, o'zining ideali hisoblangan yor vaslini real hayotda mavjud bo'lgan pok sevgi va ilohiy sevgini ulug'laydi. Adabiyotda asar qaysi janrda yozilmasin, unda jamiyatning voqeligi, qahramonlarning sarguzashti, o'zaro kurashi ideali ijtimoiy hayotning realistik voqealariga asoslanmasa, bunday asar ham g'oyaviy, ham badiiy jihatdan kitobxonning diqqat-e'tiboridan chetda qoladi.

U ishq she'rlarida xalq sh'riyatiga xos ta'bir, ifodalarni dalillik bilan qo'llaydi, xalqning

maqol va hikmatli so'zlariga, an'anaviy tasvirlarga sayqal berib, o'z she'rlarining musiqiyliigi, xalqchilligi va ta'sirchanligini ta'min etadi. E'tibor bering, quyidagi baytlarda qanchalik hayotsevarlik, insonparvarlik, jonli kishiga nisbatan iliq munosabat bor, unda go'zal ma'shuqaga oshiqu-shaydo bo'lib, ne qilarini bilmay qolgan lirik qahramon qiyofasi gavdalanadi: Zebo sanamim yo'l uzra ko'rgach tura qoldim,

Nazzorasidin mavh o'lubon o'ltura qoldim.

G'am tog'ida Farhodsifat emganur erdim,

Boshimga qazo teshasi tegdi, yotaqoldim.¹

She'r ilohiy ishq, yorga bor sadoqati bilan talpinish, uning visoli orzusida nafas olish bilan birga, yerdagi inson muhabbati tuyg'ularining ham jonli, intim olamini harorat bilan madh etadi. Ko'z o'ngingizda husni malohatda tengsiz yor gavdalangandek bo'ladi.

Shoir asarlari haqida uzoq yillar bahs-munozarali fikrlar bayon etib kelindi, ammo so'nggi yillarda uning she'lari mohiyatini siyosatdan kelib chiqib emas, balki, obyektiv anglay boshlayapmiz. Chunki, Mashrabning ijodkor sifatidagi asl qiyofasi she'riyatidir. U so'fiy shoirdir. Uning she'riyati asosida tasavvufiy g'oyalar talqini turadi.

Aslida tasavvuf nima?

Tasavvuf – bu inson o'zini tanish orqali Allohni tanish va sevish ilmidir. U "insonning ichki olami, ya'ni botinini tadqiq etuvchi ilmidir". Inson umri tadriji ikki qarama-qarshi qutb – ezgulik va yovuzlikning kurashidan iborat. Tasavvuf ta'limotining mohiyati odamzotga o'z vujududa mavjud nafsoniy intilishlarni fosh

etish, ularni yengish yo'llarini ko'rsatish, ruhidagi ilohiy fazilatlarini uyg'otish, taraqqiy toptirishdan iboratdir. Chunki, insonning yashashdan bosh maqsadi ilohiylanish, asl mohiyatga etishdir. Bining yo'li esa bitta. O'zini yengish, o'zidan o'tish va o'ziga yetishdir. Mashrab tasavvuf g'oyalarini yaxshi anglab yetdi va bu g'oyalarni o'z asarlariga singdirdi. Chunonchi, "Qoldum" radifli g'azalida go'zallikda tengsiz bo'lgan yorga mahliyo bo'lganligi, yorning vasli quyoshdan ham o'tkirligi, uning jilvasiga bor aqida, qonun-qoidalarni rad etib, dunyodan voz kechib mahliyo bo'lganligi:

Arz ustidan ul arshgacha shaxbozini ko'rgach,

Tan shahrida ul jon qushidek talpina qoldim.²

Bu yerda Arsh – osmon gumbazining eng oxirgi cho'qqisi bo'lib, Allohga yetishishning ko'prig – shotisi hisoblanadi. Bu g'azalda ham Mashrabning Alloh

vasliga yetishi, ma'shuqaning vasli yo'lidagi harakatlari badiiy-majoziy misralarda bayon etilgan. Lirika, aslida, shoir, ijodkor tuyg'usi, hissi-hayajoni, ideali, yashashdan umidining poetik in'ikos, ruhiy kechinmalar natijasi hisoblanadi. Ana shu tuyg'ularning barchasi majoziy, falsafiy, estetik qarashlar orqali Mashrab ijodida o'z ifodasini topgan.

G'am tog'ida Farhodsifat emganuz erdim,

Boshima balo teshasi tegdi, yotaqoldim.³

Bu misralarda badiiy poetikaning yuksak darajadagi shoir qalamiga xos bo'lgan ko'rinishlariga guvoh bo'lamiz. A.Navoiyning "Farhod va Shirin" dostonida jasoratli Farhodning teshasi Arman tog'ini parchalab, insonga obi-hayot

¹ Boborahim Mashrab. Mehribonim, qaydasan.- T.:1990

² Boborahim Mashrab. Mehribonim, qaydasan.- T.:1990

³ O'sha manba

baxsh etadi.

Shoir yor yo'lidagi g'am tog'i, uning sellari ichida g'arq bo'lganligining badiiy tasvirini bera olgan, uning boshiga Farhod teshasi tegishi bilan oshiq Farhodga o'xshab hishidan ketgan. Bu misralarni chuqurroq tahlil etsak, Mashrab ijodidagi o'ziga xos pafos va poetikaning hech qaysi shoirlarda uchramaydigan usullarning

qo'llanganligiga sabab, Mashrab A.Navoiy ijodidan bahramand bo'lganligini ko'ramiz. Mashrabning "Qoldim" g'azaliga o'xshash bo'lgan g'azal va qarashlaridan uning dunyo savdolari bilan bog'liq bo'lgan, aniqrog'i, insonning nafs yo'lidagi harakatlari, ruhiy kechinmalari bilan bog'liq bo'lgan fikrlar izchil

davom etadi.

Shoirning ishqiy tavsifi barobarida dunyoning ishlari, jumladan, tirikchilik tashvishlari, tan va ruhning rohat-farog'atga moyilligi, bularning esa oxir-oqibatda "Ishq"iga halaqit berishi kabi masalalar ko'tariladi.

Dunyoga kelib loyiga bilmay bota qoldim,
Darmon yo'qidin necha og'ir so'z qota qoldim.⁴

Nega shoir gapni dunyoning loyidan boshladi? Chunki, bu dunyo shunday qurilganki, unga kelgan odam gunoh qilmasligi mumkin emas. Ikkinchi tomondan, inson degan mavjudodga shunday tabiat berilganki, uning gunoh qilmasdan yashashi mumkin emas. Dunyoning loyi, borlig'i va shoirning unga kelib bilmay "bota qolishi" shundan. Inson ko'pincha o'z ixtiyoriga zid yashaydi. Bu uni loyga botiradi. Loyga botib yurish har qanday kishining ham darmonini oladi. Shuning uchun darmonsiz solik dardlarini batafsil yetkazib ayta olmaydi: "bir necha og'ir so'z qota qoldim".

O'zbek mumtoz adabiyotida yor vasliga bag'ishlangan ko'plab lirik asarlar: doston, g'azal, ruboiy va badiiy ijodning turli tuman janrlariga duch kelamiz. Unda yorning vasli, go'zalligi, hijron olamida yongan oshiq tilidan kuylanadi. Ammo bu mavzuning oliy nuqtasi rang-barang ko'rinishlari yor vasliga yetish yo'lidagi hijron, alam, toliqish, dardiga davo topmaslik kabi falsafiy qarashlar asosan Mashrab ijodida o'zining jonli, badiiy, shu bilan birga, ham hayotiy, ham ilohiy ifodasini topa olgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Boborahim Mashrab. Mehribonim, qaydasan.-T.:1990
2. Abdug'afurov A. Boborahim Mashrab Namangoniy. – "O'TA", 1992, 3-4 son, 58-62-betlar.
3. Abdullaev V. O'zbek adabiyoti tarixi. Ikkinchi kitob. – Toshkent: «O'qituvchi», 1976.

⁴ Boborahim Mashrab. Mehribonim, qaydasan.- T.:1990